विसर पडतो आहे असे मला जाणवते. रंगभूमीवरच्या इम्प्रोव्हायझेशनलाच नाटक म्हणावे इथपर्यंत मग विपर्यास होऊ लागतो. मला तर काही रंगकर्मी असे भेटले की त्यांनी संहितेविना नाटक संभवते इथपर्यंत आपले म्हणणे ताणले. अगदी थिय्याम अथवा कन्हैय्यालाल स्कूलचे नाटक घेतले तरी तिथे संहितेचा अभाव आहे असे म्हणता येत नाही. केवळ पुणे-मुंबई अथवा त्या खालोखाल असणारी काही शहरेच फक्त नाटकाच्या संदर्भात विचारात घ्यायला हवीत असे मला वाटत नाही. युवक महोत्सव आणि विविध नाट्यस्पर्धा यांचाही विचार करायला हवा. सांघिक कसरतीशिवाय नाटकाला पारितोषिक मिळत नाही असा एक चुकीचा संदेश आज तरी आपण केलेल्या चर्चेतून तिथे पोचला आहे. मी भास, कालिदास अथवा भवभूती यांचे नाटक पाहिले नाही की हॅरॉल्ड पिंटर यांचेही नाटक पाहिले नाही. पण रंगभूमीचा विचार करताना संहिताकेंद्री विचार कालबाह्य झाला आहे असे मात्र मला मुळीच वाटत नाही. रंगभूमीवरील रंगसंकेत अंगवळणी न पडलेल्या प्रेक्षकांसमोर माझ्या 'आवर्त' चा प्रयोग झाला आणि नको तो अर्थ जेव्हा ग्रामीण भागातल्या प्रेक्षकांनी लावला; तेव्हा 'वाटा पळवाटा' हे नाटक लिहिताना मला जाणीवपूर्वक बाळबोध वळणाच्या कौटुंबिक नाट्यतंत्राचा वापर करावा लागला. मी चळवळीतला नाट्यलेखक असल्यामुळं मला हे करणं अधिक गरजेचं वाटलं.

'नाटक' या नियतकालिकात 'अधांतर' नाटकाच्या निर्मितीवर समर्थ लेखक श्री जयंत पवार यांची एक दीर्घ मुलाखत आली आहे. त्यात त्यांनी नरुच्या तोंडी आलेली शिवी लिहून तर टाकली पण त्यानंतरची जी घालमेल त्यांनी सांगितली आहे, ती लक्षात घेतली तर रंगभाषेतील शब्द माध्यमाचा एखादा लेखक किती सूक्ष्मतेने विचार करतो, हे आपल्या लक्षात येऊ शकते. डॉ.लागूंनी याच अंकातील एका मुलाखतीत 'नाटककार, निर्माता, दिग्दर्शक, रंगभूषाकार, नटांचा संच मिळून एक संघ होतो आणि त्यातून नाटक उभं राहतं,' असं सांगताना 'अरे पण तुम्ही ज्यांच्या समोर करता तो प्रेक्षक त्या संघाचा घटक नाही का ?' असा प्रश्नही विचारला आहे. प्रेक्षकांकडं दुर्लक्ष करणं हे चळवळीतल्या लेखकाला तर मुळीच परवडणारे नाही, असे मला वाटते. 'ऑडियन्स ट्रेनिंग' हा जो प्रकार आम्ही करायला पाहिजे होता, ज्या जाणीवेने आम्ही पंचावन्न सालापासून नाटक करत आलो, ती जाणीव लोकांपर्यंत पोचवण्याचा सुद्धा प्रयत्न केला नाही, वैचारिक पातळीवर (असा प्रयत्न) करायला पाहिजे होता' अशी खंत आयुष्याच्या उत्तरार्धात डॉ.लागू यांच्यासारख्या समर्थ कलावंतानं प्रकट केली आहे. या त्यांच्या चिंतनाचा सर्वच रंगकर्मींनी गंभीरपणे विचार करायला हवा असं मला वाटतं. असा कुठलाही प्रयत्न आज जाणीवपूर्वक होताना दिसत नाही. प्रेमानंद गज्वी, डॉ.सुरेश मेश्राम, अशोक हंडोरे आणि त्यांचे सहकारी मित्र ह्यांनी अगदी अलीकडे 'बोधी' या नाट्यसंस्थेच्या वतीने नाट्यवाचन कार्यशाळा आयोजित करण्याचा उपक्रम सुरु केला आहे. या